

ЦЕНТР ПРАВ ЛЮДИНИ

ДЕПОРТАЦІЯ ЖИТЕЛІВ ХЕРСОНЩИНИ

організований та самостійний
виїзд в умовах примусу

Аналітична записка

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

Зміст	2
Вступ	3
Резюме дослідження	5
1. Загальний опис ситуації на тимчасово окупованій території Херсонської області	7
2. Атмосфера залякування та примусу на тимчасово окупованій території Херсонської області	10
3. Примусове переміщення та депортація з тимчасово окупованої Херсонської області	17
3.1 Організоване переміщення та державна політика його забезпечення	17
3.2 Вимушений самостійний виїзд	21

ВСТУП

24 лютого 2022 року почалася широкомасштабна збройна агресія Росії проти України. Від початку вторгнення з певних окупованих територій були створені гуманітарні коридори для евакуації українських громадян із зони ведення бойових дій. Громадяни України, які опинилися в окупації, намагалися також самостійно виїжджати на підконтрольну Україні територію. Уже в березні 2022 року стали надходити повідомлення про організовані вивезення українців російською стороною з територій, окупованих після 24 лютого 2022 року, в бік інших окупованих територій та РФ.

Херсонську область через її близькість до АР Крим, яка була окупована ще в 2014 році, РФ окупувала впродовж першого тижня з моменту вторгнення. Інформація про примусове переміщення українських громадян на території, що були окуповані до 24 лютого 2022 року, та їх депортацію на територію Росії та Республіки Білорусь почала з'являтися ще на початку березня 2022 року, однак ці процеси в Херсонській області мали свої особливості, зумовлені кількома факторами.

Зокрема, Херсонська область була єдиною областю, адміністративний центр якої був окупований із початку повномасштабного вторгнення. Окупація відбулася в перші дні вторгнення, проте місцеве населення в місті Херсон та інших населених пунктах організувало громадянський спротив — люди виходили на протести. Це зумовило і жорстокість придушення демонстрацій, із застосуванням зброї, і переслідування активістів на цій території.

Крім того, за весь період окупації російська сторона жодного разу не погодила гуманітарний коридор на виїзд із Херсонської області, а також систематично не пропускала гуманітарну допомогу з боку територій, підконтрольних Уряду України, на окуповані території Херсонщини.

За наявною інформацією, ще навесні жителі Херсонщини почали, на свій страх і ризик, виїжджати з окупованої території в бік України або ж до третій країн — через тимчасово окуповану територію Криму та Росію. Проте з наближенням українського наступу для звільнення території Херсонської області восени 2022 року російська сторона почала організований процес переміщення населення. Жителів правого берега Дніпра спочатку вивозили на лівий берег,

де облаштовувалася лінія оборони, звідти — до Криму, а потім до суб'єктів РФ. Цьому процесу передувала кампанія залякування.

Мета цього звіту — на основі інформації про події, які відбувалися та продовжують відбуватися на території тимчасово окупованої Херсонщини, прослідкувати засоби тиску та примусу, що застосовуються російською стороною для примусового переміщення та депортації захищених осіб із території, де вони законно перебувають. В рамках звіту також розглядаються засоби захоплення переміщення населення, які не можуть вважатися примусом, але впливають на вибір людей у контексті застосування інших засобів примусу.

Аналітичний звіт охоплює **період** від початку окупації Херсонської області російською стороною (24 лютого 2022 року) до 24 лютого 2023 року.

Даний аналітичний звіт ґрунтується на інформації, зібраній як із відкритих джерел, так і внаслідок документування свідчень осіб, які постраждали від злочину депортації та примусового переміщення або ж стали його свідками, а також на аналізі нормативно-правової бази та повідомлень органів державної влади РФ щодо розміщення та реалізації прав громадян України, депортованих на територію РФ.

РЕЗЮМЕ

1. Масштабність та організованість переміщення населення в окупованій Херсонській області свідчить про **спланованість** цього процесу. Влада РФ заздалегідь підготувала комунікаційну стратегію, надрукувала листівки та зробила записи оголошень, поширила дезінформацію про підрив Каховської ГЕС, масштабний наступ ЗСУ та заплановані обстріли, організувала автобуси та потяги, запустила програми з надання сертифікатів на придбання житла, мобілізувала ресурси для створення й дії центрів тимчасового утримання. Все це також проводилося в умовах **психологічного тиску** на місцеве населення: за будь-який прояв проукраїнської позиції та незгоду з діями окупаційної влади людям загрожує фізичне насилля.
2. У Херсоні та Херсонській області було створено умови, які можна описати як **умови примусу**. Через обмеження доступу до інформації, обмеження права на свободу слова, думки, через загрозу для життя та здоров'я, а також через відомі випадки незаконних затримань, катувань та вбивств, поширення чуток про затоплення сіл та міста внаслідок руйнування Каховської ГЕС — можна стверджувати, що була створена атмосфера страху. В такій атмосфері ухвалення рішення про виїзд важко назвати добровільним.
3. Напрямок, за яким відбувалося переселення, і програми підтримки, які запровадила РФ на власній території, а також обмеження шляху повернення на окупований правий берег Дніпра свідчать про **плани РФ відразу переміщувати населення Херсонщини на свою територію**, а не на інші окуповані території України. Такий намір не узгоджується з нормами міжнародного гуманітарного права, за якими населення переміщується в межах власної держави — і може переміщуватися на територію іншої держави тільки лише у разі наявності причин матеріального характеру (наприклад, переміщення в межах такої території не усуває загрозу, яка й спричиняє таке переміщення). Цей процес також порушує вимогу повернути переміщене населення на територію його поселення якомога швидше.
4. Не відповідають вимогам евакуації також і підстави, озвучені окупаційною владою, оскільки загрози, інформацію про яку поширювали представники окупаційної влади, не було, як і імперативних причин воєнного характеру («особливо вагомими/імперативними причинами воєнного характеру»

також тлумачаться як «першочергові» або «важливіші за будь-які інші»¹). Жодної альтернативи переміщенню осіб із території, на якій вони перебували законно, не було розглянуто, а рішення встановити лінію оборони на території, де проживають захищені особи, не є причиною імперативного характеру.

5. На підставі зазначеного можна стверджувати про факт **ознак злочину** примусового переміщення та депортації населення з території окупованої Херсонської області, а наявність у РФ державної політики та плану переміщення, а також кількість переміщених осіб свідчить про масштабність та систематичність цих діянь.

1 Prosecutor v Blagojević & Jokić (Trial Chamber Judgment), para. 598, для тлумачення мовою оригіналу застосовується термін “overriding”

1.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС СИТУАЦІЇ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

<http://surl.li/gjsza>

Херсонську область, населення якої до повномасштабного вторгнення становило майже мільйон осіб, РФ окупувала впродовж першого тижня з моменту вторгнення. До моменту звільнення правобережної частини Херсонщини та самого Херсону (11 листопада 2022 року) це був єдиний обласний центр, який РФ вдалося захопити.

За даними командувача угрупованням військ РФ Сергея Суровікіна, станом на 9 листопада 2022 року з Херсону та сусідніх районів було переселено 115 тисяч мешканців². Дані від очільника окупаційної адміністрації Херсонської області Володимира Сальдо відрізняються, і за ними кількість значно більша: з середини жовтня 2022 року на територію окупованого Криму та РФ тільки з самого Херсону виїхали майже 150 тисяч мешканців³.

Українська влада міста заявляла про суттєве зменшення кількості населення ще в травні 2022, коли навіть за відсутності гуманітарних коридорів з міста самостійно виїхала майже третина мешканців⁴, а наприкінці жовтня 2022 року – на окупованій території області залишилося менше половини населення⁵. Водночас окупаційна влада стверджувала, що в Херсоні лишилося всього п'ятдесят тисяч⁶ українських громадян.

Точні цифри встановити неможливо, адже уряд України не має доступу до окупованих територій, а російська сторона порушує свої зобов'язання щодо повідомлення про такі «евакуації». Міжнародні організації також не мають можливості вести самостійний підрахунок на окупованих територіях, натомість посилаються на цифри, що їх подає РФ. Зокрема, згідно з цими цифрами, з окупованих територій України із лютого 2022 року кордон з РФ перетнули 2,85 мільйона людей⁷. Скільки українських громадян із них було депортовано, а скільки погодилися виїхати добровільно, невідомо. Також відсутні дані щодо того, скільки переміщених українців виїхали з території РФ на території третіх країн чи повернулися в Україну. За даними української влади, може йтися про сотні тисяч депортованих дітей⁸ та загалом про понад 1,5 мільйона українців⁹,

2 Военная операция на Украине. Карта / РБК, 10.03.2023 <https://www.rbc.ru/politics/10/03/2023/621a39ba9a79472784f029d4>

3 Сальдо: более 150 тысяч жителей выехали из Херсона с начала эвакуации / Аргументы и факты, 21.12.2022 https://aif.ru/society/saldo_bolee_150_tysyach_zhiteley_vyehali_iz_hersona_s_nachala_evakuacii

4 Ігор Колихаєв: Херсонці перебувають у стані очікування, ми чекаємо визволення: РБК / РБК-Україна, 23.05.2022 <https://www.rbc.ua/ukr/news/igor-kolyhaev-hersontsy-nahodyatsya-sostoyanii-1653238869.html>

5 На окупованій Херсонщині залишилося 40% жителів області / Лівий берег, 20.10.2022 https://lb.ua/society/2022/10/20/533194_okupovaniy_hersonshchini_zalishilosya.html

6 Власти Херсона сообщили, что в городе осталось до 50 000 человек / Ведомости, 14.11.2022 <http://surl.li/gmghi>

7 Ukrainian refugee situation. Operational data portal / UNHCR <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

8 До росії могли депортувати сотні тисяч українських дітей – омбудсмен / Укрінформ, 22.12.2022 <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3638994-do-rosii-mogli-deportuvati-sotni-tisac-ukrainskih-ditej-ombudsmen.html>

9 Нам потрібна ваша підтримка, щоб прискорити настання миру – звернення Президента України до учасників сесії Генеральної асамблеї Організації американських держав (ОАД), яка триває в Лімі / Офіційне інтернет-представництво Президента України В. Зеленського, 06.10.2022 <https://www.president.gov.ua/news/nam-potribna-vasha-pidtrimka-shob-priskoriti-nastannya-miru-78305>

серед них переважно жінки, діти та літні люди¹⁰. Національне інформаційне бюро України станом на грудень 2022 року зафіксувало 20 тисяч випадків депортації¹¹.

Станом на лютий 2023 року Лівобережжя Херсонщини все ще перебуває в окупації, і Росія продовжує примусово переміщувати населення звідти на територію окупованого Криму та депортувати в РФ. Так, на 28 грудня 2022 року окупаційна адміністрація міста Олешки Херсонської області запланувала масове переміщення населення на територію Російської Федерації під виглядом «евакуації»¹².

10 Президент: росія депортувала близько двох мільйонів українців, серед них багато дітей / Укрінформ, 18.12.2022 <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3636642-prezident-rosia-deportovala-blizko-dvoh-miljoniv-ukrainciv-sered-nih-bagato-ditej.html>

11 Скільки українців депортувала росія: у МВС назвали цифру / Слово і діло, 02.12.2022 <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/02/novyna/suspilstvo/skilky-ukrayincziv-deportovala-rosiya-mvs-nazvaly-cyfru>

12 Телеграм-канал окупаційної адміністрації Олешок (Херсонська область) https://t.me/VGA_Alyoshki/1981

2.

АТМОСФЕРА ЗАЛЯКУВАННЯ ТА ПРИМУСУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В контексті розмежування евакуації та примусового переміщення / депортації, а також кваліфікації певної ситуації як такої, що має ознаки злочину депортації, необхідно оцінити умови життя й атмосферу на території, з якої відбувається переміщення. Примусове переміщення та депортація характеризуються відсутністю вільного вибору особи щодо переміщення з території, де вона перебуває на законних підставах, або ж наявності таких факторів, які знецінюють згоду на переміщення. Такими факторами, які потребують оцінки, є примус і створення атмосфери терору та насильства.

Примус при цьому розуміють не тільки як фізичний вплив, а також як погрозу насильством, переслідування, затримання, психологічне пригнічення, зловживання владою і зумисне створення середовища небезпеки стороною збройного конфлікту¹³.

Російська сторона на території окупованої Херсонської області створила атмосферу, яка не залишала іншого вибору, окрім як покинути місце проживання або тимчасового перебування, а це має ознаки примусового переміщення та депортації¹⁴.

2 березня 2022 року, через тиждень після початку широкомасштабної збройної агресії проти України, Херсон, місто з населенням до 300 тисяч осіб¹⁵, та частину Херсонської області було окуповано¹⁶, введено комендантську годину та обмеження на пересування.

Уже через три дні у місті пройшов двохтисячний протест проти окупації¹⁷. У березні-травні 2022 року протести стали масовими та регулярними¹⁸. Російські військові застосовували зброю для їх розгону¹⁹ і нанесли поранення протестувальникам²⁰.

13 Krstić Trial Judgement 02 August 2001 <https://www.icty.org/x/cases/krstic/tjug/en/krs-tj010802e.pdf>

14 ICTY, Prosecutor v. Jovica Stanišić and Franko Simatović, Case No. IT-03-69-T, Judgement (TC), 30 May 2013, paras. 992–993

15 Чисельність населення в місті Херсон / Мінфін <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/town/herson/>

16 F. W. Kagan, G. Barros, and K. Stepanenko. Russian Offensive Campaign Assessment, March 1, 2022

<https://www.understandingwar.org/background/russian-offensive-campaign-assessment-march-1>; Russia takes city of Kherson as UN estimates 750+ civilians dead / Jerusalem Post, 02.03.2022 <https://www.jpost.com/international/article-699106>; Russia claims it has seized Kherson as mayor agrees to conditions to keep city running / Independent, 03.03.2022

<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-ukraine-kherson-take-fall-b2027325.html>

17 War in Ukraine: Thousands march in Kherson against occupiers / BBC, 05.03.2022

<https://www.bbc.com/news/world-europe-60632587>

18 Бердянск, Херсон, Каховка. Как прошли проукраинские митинги 20 марта / Русская служба BBC, 20.03.2022 <https://www.bbc.com/russian/media-60814719.amp>

19 Ukraine says Russian troops violently dispersed Kherson anti-occupation rally / Reuters, 21.03.2022 <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-says-russian-troops-violently-dispersed-kherson-anti-occupation-rally-2022-03-21/>

20 Ukraine war: Russian soldiers fire on Kherson protesters / BBC, 21.03.2022 <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-60827106>

У квітні міський голова Херсона Ігор Колихаєв повідомив, що протести вщухають — через численні зникнення активістів²¹, допити²², обшуки та затримання²³. Затримання, тортури та допити, за свідченнями місцевих мешканців, тривали впродовж всієї окупації²⁴ та мали систематичний характер. Зокрема, лише в Іванівській громаді було зафіксовано викрадення та вивезення в невідомому напрямку більше 30 місцевих жителів²⁵. Вже 15 грудня 2022 року, після отримання доступу до території, офіс Уповноваженого Верховної Ради з прав людини повідомив, що на деокупованих територіях Херсонщини виявлено 10 катівень, в самому Херсоні — 4, причому в одній із них була виявлена спеціальна камера, де в жахливих умовах утримували дітей та застосовували до них тортури²⁶.

Про атмосферу страху за життя також свідчить кількість виявлених після деокупації вбитих цивільних осіб: в селі Правдине Херсонського району сім осіб було розстріляно у будинку²⁷, тіла були знайдені зі зв'язаними руками, зав'язаними очима, усі застрелені з близької відстані в потилицю²⁸, а будинок із розстріляними людьми було підірвано; у селищі Архангельське у погребі власного будинку виявлено подружжя фермерів, вбитих російськими військовими²⁹.

Отже, в місті під час окупації було обмежено права і свободи людей (право зібрань, право на свободу слова та думки тощо). За свідченнями, які зібрала зокрема і ZMINA, у місті панувала атмосфера страху, коли для того щоб вийти

21 У Херсоні через роботу ФСБ і Росгвардії слабшають проукраїнські мітинги — мер Колихаєв / Радіо Свобода, 06.04.2022 <https://www.radiosvoboda.org/a/news-herson-fsb-roshvardiamitynhy/31789009.html>

22 В подвалах оккупированной Херсонской области россияне могут пытать около 500 человек — представитель президента в Крыму / Громадське, 06.05.2022 <https://hromadske.ua/ru/posts/v-podvalah-okkupirovannoj-hersonskoj-oblasti-rossiyane-mogut-pytat-okolo-500-chelovek-predstavitel-prezidenta-v-krymu>

23 Російські військові два тижні тримали в полоні колишнього депутата та фермера з Херсонщини / ZMINA, 25.05.2022 <https://zmina.info/news/rosijski-vijskovi-dva-tyzhni-trymaly-upoloni-kolyshnogo-deputata-ta-fermera-z-hersonshhyny/>

24 M. E. Miller, A. Galouchka. Witnesses recount detentions, torture, disappearances in occupied Kherson / Washington Post, 14.11.2022 <https://www.washingtonpost.com/world/2022/11/14/kherson-disappearances-detentions-torture-occupation/>

25 О. Батурын. «Терор, хаос і багато горя». Мешканці Іванівської громади з Херсонщини розповіли про життя під російською окупацією / Центр журналістських розслідувань, 23.08.2022 <https://investigator.org.ua/ua/topnews/245970/>

26 В Херсоні окупанти затримували і катували дітей — Омбудсман / ZMINA, 15.12.2022 <https://zmina.info/news/v-hersoni-piddavaly-torturam-ditej-ombudsman-lubinecz/>

27 Розстріл семи цивільних, серед яких неповнолітня дівчина — прокурори Херсонщини фіксують черговий військовий злочин РФ / Офіс Генерального прокурора, 18.11.2022 <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/rozstril-semi-civilnix-sered-yakix-nepovnolitnya-divcina-prokurori-xersonshhini-fiksuyut-cergovii-vojennii-zlocin-rf>

28 J.Gettleman. Russian Retreat Reveals Signs of an Atrocity in a Ukrainian Village / New York Times, 29.11.2022 <https://www.nytimes.com/2022/11/29/world/europe/ukraine-russia-pravdyne-grave.html>

29 Прокурори продовжують документувати злочини ЗС РФ на Херсонщині — виявлено тіла подружжя фермерів, які загинули під час окупації / Офіс генерального прокурора, 14.11.2022 <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prokurori-prodovzuyut-dokumentuvati-zlocini-zs-rf-na-xersonshhini-viyavleno-tila-podruzzya-fermeriv-yaki-zagynuli-pid-cas-okupaciyi>

на вулицю, містяни залишали вдома телефони, видаляли додатки, припиняли спілкування з родичами, які проживали на території, підконтрольній уряду України — все, аби убезпечити себе від раптових перевірок на вулицях, затримань та допитів.

Від початку окупації російські військові захопили херсонську телевежу, заблокували трансляцію українських телеканалів та стали транслювати російські канали, обмежуючи доступ місцевого населення до альтернативних джерел інформації. Пізніше, у травні 2022 року, окупанти вимкнули мобільний зв'язок та інтернет³⁰, ввівши операторів зв'язку з російським індексом³¹. Після того, як із окупованого Криму провели оптоволоконні кабелі, місцевих інтернет-провайдерів змусили підключитися до російської інфраструктури³², а місцеве населення почало встановлювати VPN-сервіси, залишати телефони вдома й обмежувати спілкування на випадок перевірок (самоцензура)³³. У мешканців міста й області зник доступ до українських інформаційних ресурсів — відповідно, інформації з України.

У перший місяць місто було відрізано від постачання продуктів харчування та медикаментів³⁴, російська окупаційна влада не погодилася гуманітарні коридори для підвезення всього необхідного для життєзабезпечення міста³⁵. Навіть у травні, за свідченнями, задокументованими Центром прав людини ZMINA, забезпечення продуктами харчування було мінімальним, місцеві жителі змушені були їхати в Крим, щоб купити їжу, але не всі могли дозволити собі придбати продукти харчування, враховуючи суттєве підвищення цін на них.

У травні російська влада оголосила набір вчителів із РФ та окупованого Криму³⁶ в навчальні заклади Херсонщини³⁷ та планувала проводити політику

30 На Херсонщині та частині Запоріжжя окупанти вимкнули інтернет та мобільний зв'язок / ZMINA, 01.05.2022 <https://zmina.info/news/na-hersonshhyni-ta-chastyni-zaporizhzhya-okupanty-vidimknuly-internet-ta-mobilnyj-zvyazok/>

31 M. Burgess. Russia Is Taking Over Ukraine's Internet / Wired, 15.06.2022 <https://www.wired.com/story/ukraine-russia-internet-takeover/>

32 Окупанти шантажем і погрозами змушують українських провайдерів підключатися до російських мереж / Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, 13.05.2022 <https://cip.gov.ua/ua/news/okupanti-shantazhem-i-pogrozami-zmushuyut-ukrayinskikh-provaiderv-pidklyuchatisya-do-rosiiskikh-merezh>

33 «Я вибралась з пекла». Херсонка, яка прожила сім місяців в окупованому місті, розповіла як вибралась з окупації / Суспільне, 22.10.2022 <https://suspilne.media/300590-a-vibralas-z-pekla-hersonka-aka-prozila-sim-misaciv-v-okupovanomu-misti-rozpozila-ak-vibralas-z-okupacii/>

34 Kherson diary: 'We have more deaths from lack of medication than from bullets' / The Guardian, 26.03.2022 <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/26/kherson-diary-we-have-deaths-from-lack-of-medication-more-than-from-bullets>

35 Герасименко О., Сорока А. «Вот такая странная жизнь в оккупации». Как живет Херсон, занятый российскими военными / BBC, 22.03.2022 <https://www.bbc.com/russian/features-60825476>

36 Учителя из Крыма поедут в Херсон для подготовки местных педагогов / Лента новостей Крыма, 11.05.2022 <https://crimea-news.com/society/2022/05/11/921436.html>

37 Dixon R. Russia sending teachers to Ukraine to control what students learn / The Washington Post, 18.07.2022 <https://www.washingtonpost.com/world/2022/07/18/russia-teachers-ukraine-rewrite-history/>

русифікації українських дітей у школах³⁸. Так, за даними Washington Post, майже 250 учителів, зокрема 57 із Республіки Дагестан на півдні Росії, підписалися на виїзд в Україну, згідно зі списком на сайті Міністерства освіти Дагестану, який більше не відображається. Їхні пункти призначення включають окуповані Москвою регіони: Луганськ і Донецьк, Запоріжжя і Херсон. Міністерство оголосило про значне підвищення зарплати — 8000 рублів на день, приблизно 137 доларів, на додаток до зарплати вчителів.

Фото Медіаплатформи «Вгору»

Навесні окупаційна влада також намагалася ввести російський рубль, закривала українські банки та виводила з обігу гривні³⁹, при цьому курс обміну гривні на рубль у травні був установлений 1,2 до 1, що знецінювало заощадження місцевих мешканців.

Враховуючи всі ці обставини, на кінець травня 2022 року, за словами міського голови Херсона Ігоря Колихаєва, з міста виїхали майже 100 тисяч людей⁴⁰. Голова Херсонської ОВА Геннадій Лагута назвав умови проживання у регіоні нестерпними та зазначив, що росіяни не дозволяли відкрити офіційні

38 Обучение в школах Херсонской области будет вестись на русском языке / РИА Новости, 23.08.2022 <https://ria.ru/20220823/obuchenie-1811475666.html>

39 У Херсоні окупанти виводять гривню з обігу, залишаться лише рублі — росЗМІ / Фокус, 25.07.2022 <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/523201-v-hersone-okkupanty-vyvodyat-grivnu-iz-oborota-ostanutsya-tolko-rubli-rossmi>

40 Ігор Колихаєв: Херсонці перебувають у стані очікування, ми чекаємо визволення / РБК, 23.05.2022 <https://www.rbc.ua/ukr/news/igor-kolyhaev-hersontsy-nahodyatsya-sostoyanii-1653238869.html>

гуманітарні коридори, тому люди самотужки організовувалися в колони, щоб виїхати на підконтрольну уряду України територію через зону проведення активних бойових дій, із ризиком для життя. За його словами, більшість мешканців Херсонщини, за можливості, евакуювались у напрямку Миколаївщини та Дніпропетровщини. Деколи вони навіть ішли пішки, їхали на велосипедах і пливли через річку, щоб звільнитися з окупації.

Коли у жовтні 2022 року стали з'являтися новини про можливий наступ ЗСУ для звільнення окупованих територій Херсонщини, окупаційна влада почала широко говорити про «евакуацію». Загальна атмосфера тиску та страху доповнилася конкретними повідомленнями, спрямованими на залякування населення та примус до переміщення.

До 18 жовтня, коли окупаційна влада оголосила так звану «евакуацію», російські ЗМІ поширили заяву командувача російськими військами в Україні Сергея Суровікіна, в якій він припустив «непрості рішення» щодо Херсона та заявив про нібито підготовку ракетного удару ЗСУ, щоб зруйнувати Каховську ГЕС⁴¹. Українська влада, своєю чергою, спростувала інформацію про можливе руйнування Каховської ГЕС⁴².

19 жовтня, наступного дня після того, як окупаційна влада заявила про евакуацію населення, президент РФ Володимир Путін ввів режим воєнного стану в Херсоні і області, відтоді виїхати самостійно через Василівку з окупованої території стало неможливо.

Інформація про підлив Каховської ГЕС важлива в контексті переміщення населення Херсонщини, адже інформація про руйнування ГЕС та потенційне затоплення створювала додатковий тиск на місцеве населення, щоб змусити людей переїжджати⁴³.

6 листопада у тимчасово окупованому Бериславі російські війська підірвали високовольтні лінії електропередач. Внаслідок руйнувань близько півтора кілометра опор та ліній місто залишилося без електроживлення, і швидко ліквідувати наслідки було неможливо⁴⁴.

До 11 листопада, коли російські війська залишили правий берег Дніпра в Херсонській області, де розташований обласний центр, херсонці отримували дзвінки та повідомлення, які закликали збирати речі і виїжджати на лівий берег Херсонщини. Повідомлення, які приходили що пів години, містили ін-

41 Генерал Суровикин предупредил о подготовке удара ВСУ по Каховской ГЭС / Коммерсант, 18.10.2022 <https://www.kommersant.ru/doc/5620635>

42 Зеленський застеріг РФ: Спроба підірвати Каховську ГЕС означатиме оголошення війни всьому світу / Українська правда, 09.11.2022 <https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/9/7375690/>

43 Свідчення, задокументоване Центром прав людини ZMINA

44 У тимчасово окупованому Бериславі російські війська підірвали високовольтні лінії електропередач / Телеграм-канал Херсонської ОДА, 06.11.2022 <https://t.me/khersonskaODA/1539>

формацію про руйнування Каховської ГЕС, обстріли з боку ЗСУ, містом поширювалися листівки із закликом виїжджати на лівий берег «щоб зберегти сім'ю»⁴⁵, інформація повторювалася на радіо та телебаченні.

Крім того, серед чуток, які поширювалися серед місцевого населення, були погрози від російських військових, що місцевих після повернення міста Україною визнають колаборантами. Нерозуміння, в яких випадках люди можуть бути визнані колаборантами, стимулювало деяких мешканців виїхати далі на окуповану територію Криму та лівобережної Херсонщини.

Залякування і створення умов, в яких неможливо залишатися на території Херсонщини, продовжується і після звільнення правого берега Дніпра. За повідомленнями Генерального штабу України, росіяни обстрілюють окуповані ними території⁴⁶ для дискредитації ЗСУ та щоби примусити місцевих мешканців покидати домівки. Зокрема, 2 лютого 2023 року внаслідок артилерійського обстрілу російськими військами міста Гола Пристань загорівся автомобіль, в якому перебувало троє людей. Серед них був і 8-річний хлопчик, він загинув під обстрілом⁴⁷.

У місті Гола Пристань окупаційна адміністрація також чинить тиск на місцеве населення щодо переоформлення майнових прав за російським законодавством — поширюючи інформацію про те, що громадян України, які не виконають цієї вимоги до травня 2023 року, буде депортовано до РФ⁴⁸.

45 «Угрожают» и «запугивают». Как проходит эвакуация в Херсоне / The Insider, 01.11.2022 <https://www.youtube.com/watch?v=eE4ybp62ztw>

46 Оперативна інформація станом на 18:00 18.02.2023 щодо російського вторгнення / Фейсбук-сторінка Генерального штабу ЗСУ, 18.02.2023 <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid032FQ4TMNPDmT9iL9r68Qbtg3dqZZpM3Nt7cM3yaer6NYFUA4mPZwLNEPSLPPFVEel>

47 Ювенальні прокурори: Внаслідок збройної агресії РФ в Україні загинула 461 дитина / Телеграм-канал Офісу Генерального прокурора України, 06.02.2022 https://t.me/pgo_gov_ua/9351

48 Оперативна інформація Генерального Штабу Збройних Сил України станом на 18:00 16.02.2023 щодо російського вторгнення, Урядовий портал, 16.02.2023 <https://www.kmu.gov.ua/news/operatyvna-informatsiia-heneralnoho-shtabu-zbroinykh-syl-ukrainy-stanom-na-1800-16022023-shchodo-rosiiskoho-vtorhnennia>

ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЯ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. ОРГАНІЗОВАНЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

4 листопада 2022 року президент РФ Владімір Путін заявив про необхідність «прибрати із зони бойових дій» жителів Херсону⁴⁹. 8 листопада дорогою з лівого берега на правий було перекрито, і повертатися до своїх домівок окупаційна адміністрація «не рекомендувала». Вивезенням на лівий берег Херсонщини «евакуація» не закінчувалася — на лівому березі людей чекали автобуси, які везли їх спочатку в окупований Крим, а потім розвозили по різних суб'єктах РФ⁵⁰.

Загалом із правого берега Херсонщини планувалося вивезти до 60 тисяч людей⁵¹, а 9 листопада російська сторона заявила, що з Херсону «вдалося вивезти більше 115 тисяч людей»⁵². У міністерстві праці та соціального розвитку Краснодарського краю РФ повідомили, що у готелях, пансіонатах та санаторіях на території регіону перебувають понад 14 тисяч «евакуйованих» із Херсонської та Запорізької областей. У прес-службі окупаційної адміністрації Криму

49 Путин призвал эвакуировать жителей Херсона / News.Ru, 04.11.2022 <https://news.ru/vlast/putin-prizval-evakuirovat-zhitelej-hersona-iz-zony-boevyh-dejstvij/>

50 Сегодня последний день организованной эвакуации с правобережной части Херсонской области / Телеграм-канал К. Стремусова, 07.11.2022 https://t.me/Stremousov_Kirill/692

51 Сказано в Сенате. Кирилл Стремусов. Ситуация в Херсонской области / Вместе РФ, 20.10.2022 <https://vmeste-rf.tv/programs/skazano-v-senate/skazano-v-senate-kirill-stremousov-situatsiya-v-khersonskoy-oblasti-/>

52 Российские войска покинут город Херсон / 09.11.2022 <https://www.gazeta.uz/ru/2022/11/09/kherson/>

повідомили, що у чотирьох оздоровчих закладах півострова розміщено понад 500 осіб⁵³. Згідно з повідомленням на сайті адміністрації муніципальної освіти Туапсинського району Краснодарського краю РФ, 14 листопада 2022 року район прийняв більше 1300 жителів Херсонської області, а на час публікації на обліку перебувало майже 4400 херсонців, серед них 980 дітей⁵⁴. Їх розселили у готелях та санаторіях у селищах і селах: Джубга, Новомихайлівське, Ольгинка, Небуг, Агой, Лермонтове, Тенгінка, Шепсі та Дедеркой. Школярів, яких серед прибулих було 520, відразу відправили до місцевих шкіл⁵⁵. Вивезеним людям також почали надавати російське громадянство⁵⁶.

Із Херсонської області також прослідковується організоване переміщення місць несвободи, зокрема установ обмеження волі, а також дитячих установ⁵⁷ — спочатку в Крим, а потім у Росію. Це стало можливим, враховуючи швидкість окупації Херсонської області і неможливість евакуювати ці заклади українською стороною.

При цьому переміщення жителів Херсонської області продовжується і дотепер. Так, 22 лютого 2023 року відбулася «організована евакуація» жителів Олешок та Голої Пристані до РФ⁵⁸, таку «евакуацію» проводять щоденно⁵⁹ і з інших населених пунктів окупованої Херсонщини⁶⁰.

За заявами самої окупаційної влади, «переселення добровільне», тому що немає ніякої «критичної ситуації». «Евакуація» проводиться для того, щоб «уберегти цивільне населення» та «дати військовим можливість виконати свою задачу»⁶¹ — зона в 15 км вздовж лівого берегу Дніпра звільнялася для встановлення там російської лінії оборони⁶².

53 «Жизнь в три сумки не вместить». Как сейчас живут уехавшие из Херсона / РБК, 10.12.2022 <https://www.rbc.ru/society/10/12/2022/6384ec5c9a79475b3a077334>

54 Туапсинский район принял около 4400 жителей Херсонской области / Администрация муниципального образования Туапсинский район, 14.11.2022 <http://surl.li/gmgjo>

55 Дети из Херсонской области, приехавшие в Туапсинский район, начали учебу в школах / Администрация муниципального образования Туапсинский район, 15.11.2022 <https://tuapseregion.ru/region/aktualnaya-informatsiya/novosti/39882/>

56 В туапсинском районе еще около 130 жителям Херсонской области вручили российские паспорта / Администрация муниципального образования Туапсинский район, 12.01.2023 <https://tuapseregion.ru/region/aktualnaya-informatsiya/novosti/40611/>

57 Янковський О. «Примусове переміщення» з окупації. Навіщо Росії українські діти? / Радіо Свобода, 28.10.2022 <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-deportatsiya-ditey-rosiya/32104386.html>

58 https://vk.com/khersonoblast_adm

59 Евакуацію из Алешек и Новой Каховки проводят ежедневно / Херсонка.ру, 20.12.2022 <https://hersonka.ru/news/125605>

60 Евакуація жителів пгт. Горностаевки и пгт. Великой Лепетихи продолжается / Херсонка.ру, 17.02.2023 <https://hersonka.ru/news/132810>

61 Сказано в Сенате. Кирилл Стремоусов. Ситуация в Херсонской области / Вместе РФ, 20.10.2022 [https://vmeste-rf.tv/programs/skazano-v-senate/skazano-v-senate-kirill-stremousov-situatsiya-v-khersonskoy-oblasti-/](https://vmeste-rf.tv/programs/skazano-v-senate/skazano-v-senate-kirill-stremousov-situatsiya-v-khersonskoy-oblasti/)

62 Кочкина К. «У нас почти анархия». Житель Херсона — об «эвакуации» соседей в Россию, возвращении гривны в магазины и вывозе памятников / Настоящее время, 03.11.2022 <https://www.currenttime.tv/a/u-nas-pochti-anarhiya-zhitel-hersona-ob-evakuatsii/32114063.html>

Евакуація, згідно зі статтею 49 Женевської конвенції IV про захист цивільного населення під час війни, — це загальне або часткове переміщення населення з певної території, необхідне для гарантування його безпеки, або зумовлене імперативними причинами воєнного характеру. Ці підстави є виключними, лише за їх наявності евакуація може вважатися такою, що здійснюється на законних підставах.

Враховуючи, що поширювана окупаційною владою інформація про руйнування Каховської ГЕС і обстріли не відповідала дійсності, необхідним для забезпечення безпеки населення таке переміщення не було. А «дати військовим можливість виконати свою задачу» — не є вагомою причиною воєнного характеру.

Переміщення захищених осіб — це винятковий захід, до ухвалення рішення про його застосування повинні бути зважені та розглянуті всі можливі альтернативи, які не передбачають переміщення. Лише у разі відсутності будь-якої іншої альтернативи цьому заходу, навіть за наявності законних підстав, може проводитися переміщення⁶³.

Крім того, переміщення захищених осіб, яке проводить російська сторона, має характер організованого. Про спланованість процесу свідчить прийнята ще 21 жовтня Постанова Уряду РФ щодо заходів із переселення жителів Херсонської області⁶⁴, яка відображає державну політику. Крім того, намір підтверджується кампанією залякування, повідомленнями про загрози різного типу, офіційними повідомленнями окупаційних органів влади, заявами про необхідність вивезення від президента РФ.

Окрему увагу варто приділити тому факту, що запланованим напрямком переміщення була територія РФ. Стаття 49 Женевської конвенції IV про захист цивільного населення під час війни передбачає, що населення може бути евакуйоване лише **в межах окупованої території**, а переміщення осіб, що перебувають під захистом, за межі окупованої території (за винятком випадків, коли цього неможливо уникнути з матеріальних причин) заборонене. Особи, яких було евакуйовано в такий спосіб, повинні бути відправлені додому відразу після припинення воєнних дій на цій території (вимога стосується не завершення збройного конфлікту повністю, а саме припинення воєнних дій на території, з якої населення було переміщене, які й стали підставою для такого переміщення), і право таких осіб покинути територію, якщо виїзд не суперечить на-

63 Transfer of the Civilian Population in International Law, UN OHCHR, 2017: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/population_transfer_legal_note_-_final_-_en.pdf

64 Постановление Правительства Российской Федерации от 21.10.2022 г. № 1876 «О реализации мероприятий по переселению жителей г. Херсона и правобережной части Херсонской области, вынужденно покинувших место постоянного проживания и прибывших в экстренном массовом порядке на территории иных субъектов Российской Федерации» / Правительство России, 21.10.2022 <http://government.ru/docs/all/143757/>

ціональним інтересам держави, не може бути обмежене⁶⁵. Тобто переселення повинно бути **тимчасовим**.

На 22 березня 2022 року «для евакуйованих жителів Донбасу та України» на території Криму було розгорнуто 6 пунктів тимчасового розміщення (далі — ПТР), а саме: в Джанкої на базі школи № 8, в Красноперекопську в готелі «Фантазія», в Алушті в санаторіях «Київ» і «Славутич» та в готелі «Гольден», у Євпаторії в санаторії «Примор'я». На той момент в пунктах перебувала 271 людина, але планувалося створення 26 пунктів для розміщення 2528 людей⁶⁶.

26 травня 2022 року «віце-прем'єр Криму» заявив про закриття частини ПТР в Криму. Робочими залишалися лише ПТР в прикордонних районах для «прийому та оперативної відправки громадян на материкову частину РФ», і встановлювався обмежений термін можливого перебування «евакуйованих» осіб на території Криму⁶⁷.

Отже, система будувалася для переміщення захищених осіб до держави-окупанта, а переміщення в межах інших окупованих територій України передбачалося як тимчасове.

Про намір перемістити населення до РФ також свідчать російські державні програми, націлені конкретно на жителів Херсонської області. Зокрема, одночасно з оголошенням про так звану «евакуацію», 18 жовтня віце-прем'єр РФ Марат Хуснуллін оголосив, що переміщене населення з Херсонської області отримає разові житлові сертифікати⁶⁸ для придбання квартири або будинку в будь-якому регіоні Росії⁶⁹.

За програму відповідає «Фонд розвитку територій», його засновником є уряд РФ. Житловий комітет регіону відповідає за затвердження списків громадян, які мають право отримати сертифікат, погодити параметри житла під купівлю та перерахувати гроші. Для реєстрації на програму необхідно подати пакет документів, включно з паспортом (українським або російським). На практиці ж херсонцям відмовляли у програмі підтримки і не видавали сертифікат без російського паспорту (виданого в Херсоні, зі вказаною херсонською реє-

65 Стаття 35 Конвенції про захист цивільного населення під час війни https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

66 В Криму развернули шесть пунктов временного размещения / Regnum, 22.03.2022 <https://regnum.ru/news/society/3541052.html>

67 Где в Крыму теперь будут функционировать пункты временного размещения для беженцев с Украины? / РИА Севастополь, 26.05.2022 <https://ria82.ru/news/krym/gde-v-krymu-teper-budut-funkcionirovat-punkty-vremennogo-razmeshcheniya-dlya-bezhencev-s>

68 Програма «Державний житловий сертифікат» — державна програма РФ, в рамках якої коштом федерального бюджету певним категоріям пільговиків на території РФ видається іменне свідоцтво, яке дає право на безоплатну субсидію на купівлю квартири. Див: <https://спроси.дом.рф/instructions/chto-takoe-zhilishchnyy-sertifikat/>

69 Депутаты поддержали предложения Правительства по переселению жителей Херсонской области / Государственная Дума Федерального собрания РФ, 18.10.2022 <http://duma.gov.ru/news/55534/>

страцією)⁷⁰, доказів прописки дітей або документів другого з подружжя, навіть якщо один із подружжя не проживає з родиною⁷¹.

Запуск цієї програми, сукупно з іншими факторами, також може свідчити про спроби РФ перемістити населення з окупованої території на територію країни-агресора. Такі заходи мають особливий вплив на осіб, які втратили своє майно, засоби для існування та житло внаслідок збройної агресії РФ і не мають можливості самостійно забезпечити себе.

3.2. ВИМУШЕНИЙ САМОСТІЙНИЙ ВИЇЗД

Враховуючи загальну атмосферу насильства й терору, обмеженого доступу до продуктів харчування та свідоме поширення російською стороною інформації про загрози обстрілів та підриву Каховської ГЕС, жителі Херсонщини також змушені були вирішувати самостійно виїжджати з території.

Від початку окупації у соцмережі «Телеграм» мешканці Херсонщини організували чати, в яких ділилися інформацією про наявність бензину на заправках у місті та області, можливі маршрути самостійного виїзду з окупованої території Херсонщини спершу через Берислав, пізніше через Олександрівку та Снігурівку, згодом через Давидів Брід та Василівку на підконтрольну українському уряду територію⁷².

У квітні-травні 2022 року, з розгоном протестів та відсутністю гуманітарних коридорів⁷³, чати про самостійний виїзд на підконтрольну територію через зону ведення бойових дій набули ще більшої популярності. Кількість учасників чатів сягала від 2 до 15 тисяч осіб на чат. Якою була точна кількість телеграм-чатів про можливість виїзду з Херсонщини на підконтрольну Україні територію — невідомо, проте Центру прав людини ZMINA вдалося ідентифікувати через пошук за ключовими словами та рекомендаціями ключових інформантів роботу 10 чатів. На момент документування цих чатів, після звільнення Херсону частину з них було перейменовано та перепрофільовано під евакуацію зі звільненого

70 Фидель А. Эвакуированные из Херсона оказались в подвешенном состоянии / Украина. ру, 18.11.2022 <https://ukraina.ru/20221118/1040956402.html>

71 «Жизнь в три сумки не вместить». Как сейчас живут уехавшие из Херсона / РБК, 10.12.2022 <https://www.rbc.ru/society/10/12/2022/6384ec5c9a79475b3a077334>

72 Окупований Херсон уже покинула майже половина жителів — ОВА / Громадське, 09.05.2022 <https://hromadske.ua/posts/okupovaniy-herxon-vzhe-pokinuli-majzhe-polovina-zhiveliv-ova>

73 Александров А. «Сейчас Херсон — в стадии 1990–1992 года». Мэр города – о небезопасных «зеленых коридорах» и гуманитарной ситуации / Настоящее время, 14.04.2022 <https://www.currenttime.tv/a/31803036.html>

Херсону в інші області, частину закрито і виставлено на продаж, частина — досі функціонує.

Загалом інтернет-чати стали місцями для обміну досвідом серед тих мешканців, які вже виїхали з окупованої території, і тих, які тільки готувалися до виїзду. Щойно російські військові закривали один шлях виїзду, учасники чатів ділилися новими маршрутами. Активними користувачами чатів були мешканці від 18 до 60 років, які мали авто або достатньо грошей, щоб оплатити виїзд із попутниками. В чатах ділилися порадами з підготовки до самостійного виїзду, прокладання маршрутів за відсутності інтернету, мобільного зв'язку, шукали попутників, дізнавалися про зміни на маршрутах (кількість російських контрольно-пропускних пунктів, документи, перевірки, правила поведінки і розмови з окупантами, закриття та відкриття пропуску у сіру зону, найближчі села для ночівель), про умови для в'їзду на окуповану територію, фільтрації, перевірки, огляди авто та телефонів, приклади відмови у проїзді, час очікування (у Василівці рахунок ішов на десятки днів) та загалом ризики для життя, пов'язані з проїздом через лінію зіткнення. Наприклад, 17 травня 2022 року поблизу села Давидів Брід на Херсонщині російські окупанти обстріляли з «Градів» колону цивільних автомобілів, убивши щонайменше трьох людей⁷⁴.

На початок жовтня 2022 року дорога з Херсону через Василівку до Запоріжжя була єдиним шляхом на територію, підконтрольну Україні, з тимчасово окупованого півдня. Для проїзду необхідно було отримати перепустку в комендатурі окупаційної влади⁷⁵. Ще наприкінці вересня біля Василівки утворилася черга із сотень машин з боку Дніпрорудного і Мелітополя (мешканці Херсону теж ставали у чергу на проїзд через Мелітополь). За даними міського голови Мелітополя Івана Федорова, в черзі на той момент перебували близько чотирьох тисяч людей⁷⁶. Умови виїзду за цим напрямком були надзвичайно складні: ночівля в наметах, машинах або в найближчих селах по кілька діб, перевірки на блокпостах, смерті в черзі⁷⁷, більшість часу проїзд заблокований, постійно вводилися нові правила перевірок, проїзд працював кілька годин на добу і проїхати встигали 200–300 автомобілів⁷⁸. Далі виїзд тривав через сіру зону під обстрілами.

74 На Херсонщині росіяни обстріляли евакуаційну колону з «Градів»: є загиблі / ZMINA, 18.05.2022 <https://zmina.info/news/na-hersonshhyni-rosiyany-obstrilyaly-evakuacijnu-kolonu-z-gradiv-ye-zagybli/>

75 Янковський О. «Люди помирають у чергах». Як жителі півдня виїжджають з окупації / Радіо Свобода, 02.08.2022 <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-evakuatsiya-okupatsiya-khersonshchyna-cherhy-smert/31969959.html>

76 Струк О. «Куда вы едете? К укромам? В Хохляндию?» Що криється за короткою фразою «ми виїхали з окупованого півдня» / Лівий берег, 18.10.2022 https://lb.ua/society/2022/10/18/532726_kuda_edete_ukropam.html

77 Там само

78 Янковський О. «Люди помирають у чергах». Як жителі півдня виїжджають з окупації / Радіо Свобода, 02.08.2022 <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-evakuatsiya-okupatsiya-khersonshchyna-cherhy-smert/31969959.html>

Паралельно з виїздом на підконтрольну уряду України територію через сіру зону існував шлях виїзду через окупований Крим у Росію або у треті країни (наприклад, до Грузії). Аби виїхати з окупованої території до третьої країни, херсонці використовували власні авто та користувалися послугами російського перевізника «Спутник».

Безвідносно до напрямку виїзду — на підконтрольну чи окуповану територію — населення, яке виїжджало з Херсонщини, проходило «фільтраційні заходи» на блокпостах (в обох напрямках ідеться про десятки блокпостів та перевірок), через які люди намагалися виїхати з місць ведення бойових дій.

Під час перевірок представники російської армії з особливою прискіпливістю ставилися до людей, які їхали на підконтрольну Україні територію⁷⁹. До процедури фільтрації, як і в інших фільтраційних пунктах, входили перевірки документів, обшуки автівок, особистих речей, огляд телефонів і комп'ютерної техніки, дактилоскопіювання, фотографування, проходження співбесіди із російськими військовими та особистий огляд (зазвичай для чоловіків). Після цього особу пропускали до наступного блокпосту, де процедура повторювалася, або вже на так званому пункті пропуску могли видати «довідку» про проходження фільтрації, або ж затримати для більш детальної перевірки.

ZMINA зафіксувала свідчення херсонця, родина якого проходила фільтраційні заходи. Дружина і донька чоловіка пройшли перевірку (документи, відбитки пальців, короткий допит, російські військові отримали контактні дані батьків чоловіка і жінки), чоловіка безпідставно затримали і протримали у очікуванні 10 годин, повторно виводили на допити. За словами цієї родини, аби отримати пропуск на виїзд, їм довелося видати контактні дані та адресу проживання родичів на окупованій території та за кордоном.

В цілому процедуру перевірок проходять не всі. Зокрема, двоє жителів Херсонщини під час спроби виїхати на підконтрольну Україні територію в запорізькому напрямку зникли безвісти⁸⁰.

За словами волонтерки, яка допомагає українським громадянам виїхати з РФ та РБ на територію третіх країн або повернутися в Україну, серед тих, хто виїхав під час так званої російської «евакуації», і тих, хто звернувся по допомогу до волонтерів через телеграм-канал «Депортированные в РФ», — більшість використали це як можливість виїхати із зони бойових дій, проте є й ті, кого волонтерка охарактеризувала як людей із проросійськими поглядами.

79 Мірошниченко С. Операція «фільтрація». Через що проходять українці, які опинилися під російською окупацією / Медійна ініціатива за права людини, 23.05.2022 <https://mipl.org.ua/operacziya-filtracziya-cherez-shho-prohodyat-ukrayinczi-yaki-opynylysy-pid-rosijskoyu-okupacziyeyu/>

80 В окупованій Іванівці на Херсонщині російські військові вбили місцеву мешканку Олену Пашку, а їхніми жертвами вже стали десятки людей / Центр журналістських розслідувань, 23.02.2023 <https://investigator.org.ua/ua/news-2/251830/>

Під час переміщення населення, за свідченнями волонтерки, російські прикордонники вводять людей в оману, заявляючи, що перетин кордону або доступ до медичних послуг можливі тільки після оформлення російського паспорта⁸¹. За словами волонтерки, у людей, особливо з важкими захворюваннями (наприклад, хворих на рак), не залишається сил на спротив, тож вони отримують паспорти, аби отримати доступ до медичних послуг.

Викладені факти свідчать про те, що окупаційна влада та російські військові створили на окупованій території Херсонщини атмосферу страху, загрози для безпеки та життя місцевого населення, а також умови, близькі до гуманітарної кризи за відсутності ліків та порушень ланцюгів постачання продуктів. Організована кампанія поширення неправдивих повідомлень про наміри руйнування Каховської ГЕС, обстріли, забезпечення перевезення жителів Херсонщини до РФ та офіційні документи щодо заходів на їх забезпечення на території РФ свідчать про наявність державної політики Російської Федерації щодо проведення такого переміщення.

81 Інтерв'ю з адміністраторкою Телеграм-каналу «Депортированные в РФ» від 09.12.2022, записане Центром прав людини ZMINA

